

אברהם ארזי / ירושלים

ראש השנה ויום הכיפורים בדברי חז"ל

השם — ראש השנה

השם "ראש השנה" לא נזכר כלל בתורה, שם נקרא היום "זכרון תרועה" ו"יום תרועה", וכן כתוב בפרשת אמור (ויקרא כג, כד): "בחודש השביעי באחד לחדש יהיה לכם יום שבתון זכרון תרועה מקרא קדש", ובפרשת פינחס (במדבר כט, א): "ובחדש השביעי באחד לחדש... יום תרועה יהיה לכם". אף בתפילה, בקידוש ובברכת ההפטרה אין מזכירים אלא "יום הזכרון", אבל חכמינו השתמשו תמיד בשם "ראש השנה" * והמשנה הראשונה במסכת ראש השנה אומרת: "באחד בתשרי ראש השנה לשנים". וכן שנה רבי אליעזר (ראש השנה י"ע"ב): בתשרי נברא העולם — וממנו מתחיל מניין השנים של הדורות. לדבריו הכתוב במבול "בשנת שש מאות שנה לחיי נח בחודש השני" (בראשית ז, יא), מתכוון למרחשון שכן השנה מתחילה בתשרי.

לפי זה תשרי הוא החודש הראשון, ואילו בתורה נאמר "בחודש השביעי", ומתעוררת השאלה: כיצד להבין קבלת חכמינו ש"בחודש השביעי" הכוונה לתשרי?

שאלה זו מוצאת פתרונה כשנבחין בין שתי תקופות: האחת — קודם ליציאת מצרים, והשנייה — אחר יציאת מצרים. לפני יציאת מצרים היה תשרי החודש הראשון, שכן הוא ראשית השנה החקלאית, אבל משיצאו בני ישראל ממצרים בניסן, נאמר למשה: "החדש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה". מאז נשתנה מניין חודשי השנה, וניסן הועלה למקום הראשון. מכאן שהחודש השביעי בספר ויקרא ובמדבר הכוונה לחודש תשרי, וכן נאמר בספר מלכים א, ח, ב: "בירח האיתנים הוא החדש השביעי", ויונתן בתרגומו אומר: בחודש שהקדמונים קראו לו החודש הראשון, וכעת הוא החודש השביעי.

* ומצוי בדברי חז"ל השם "יום טוב של ראש השנה" כגון במשנת עירובין ג, ט, ראש השנה ד, א ועוד.

עוכדה זו, שניסן נעשה לחודש הראשון רק מומן יציאת מצרים, אבל קודם לכן לא מנו חודשים מניסן, מודגשת במכילתא דרבי ישמעאל (בא, פרשה א) : החודש הזה לכם — לא מנה בו אדם הראשון. אתה אומר לכם ולא מנה בו אדם הראשון, או אינו אלא "לכם" ולא לגויים ? כשהוא אומר "ראשון הוא לכם", הרי לכם ולא לגויים אמור, הא מה תלמוד לומר "לכם" ? לא מנה בו אדם הראשון.

באופן מפורט יותר נאמר הדבר במכילתא דרבי שמעון בן יוחאי. וזה לשונה (עמוד 8) : "החודש הזה לכם — לא מנה בו אבות הראשונים. יכול לא מנה בו אבות הראשונים, שהרי לא ניתנה תורה בימיהם, אבל משניתנה תורה ואילך יהו באי בראשית מונין בו ? תלמוד לומר : לכם — אתם מונים בו, ואין באי בראשית מונים בו. ראש — יכול ראש לשנים ולשמיטים וליובלות ? תלמוד לומר ראש חדשים, לחדשים הוא ראש, ואינו ראש לא לשנים ולא לשמיטים ולא ליובלות."

יום הדין

מיד אחר המשנה הראשונה הקובעת את האחד בתשרי כראש השנה לשנים, באה המשנה השנייה ומגדירה את מהותו כיום הדין. וזה לשון המשנה : "בראש השנה כל באי העולם עוברים לפניו — לפני הקדוש-ברוך-הוא — כבני מרון, שנאמר (תהלים לג, טו) : "היוצר יחד לבם, המבין אל כל מעשיהם". יום דין זה מתואר בדברי חז"ל בצורה מוחשית, שבה המשפט מתנהל בבית דין של מעלה כמו בבית דין של מטה. והרי שתי תמונות :

א. "אמרו בית-דין: היום ראש השנה, הקדוש-ברוך-הוא אומר למלאכי השרת: העמידו כימה, יעמדו סניגורין, יעמדו קטיגורין — שאמרו בני: היום ראש השנה" (ירושלמי ראש השנה א, ג).

ב. "אמר רבי יוחנן: שלושה ספרים נפתחים בראש השנה: אחד של דשעים גמורים, ואחד של צדיקים גמורים, ואחד של בינוניים. צדיקים נמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים; רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה; בינוניים תלויים ועומדים מראש השנה ועד ליום הכיפורים — זכו נכתבים לחיים, לא זכו נכתבים למיתה" (ראש השנה טז, ע"ב), ובלשון הירושלמי: "אם עשו תשובה — נכתבים עם הצדיקים, ואם לאו — נכתבים עם הרשעים".

צדיק ורשע

המונחים "צדיק גמור", "רשע גמור", שבהם משתמש רבי יוחנן, מעוררים תמיהה. וכי יש צדיק גמור או רשע גמור ? הרמב"ם בהלכות תשובה (פרק ג, הלכה ג') מביא את דברי רבי יוחנן, והוא משמיט את התואר "גמור". וזו לשונו שם: "... בכל שנה ושנה שוקלים עוונות כל אחד מבאי העולם עם

זכויותיו ביום טוב של ראש השנה: מי שנמצא צדיק — נחתם לחיים, ומי שנמצא רשע — נחתם למיתה, והבינוני — תולים לו עד יום הכיפורים: אם עשה תשובה, נחתם לחיים — ואם לאו, נחתם למיתה". הרמב"ם מניח מראש, שלכל אדם יש עוונות ואף לצדיק, ומשום כך אין טעם לומר צדיק גמור, והוא מדבר על צדיק בלבד.

ועדיין נשאלת השאלה: הלא עיינו הראות, שישנם רשעים שעוונותיהם מרובים, והם חיים ומאריכים ימים, וצדיקים שזכויותיהם מרובות — מתים?! על שאלה זו עמדו כבר מפרשי הרמב"ם, וכל אחד השיב תשובה משלו. אבל אם נגדיר היטב מיהו צדיק ומיהו רשע, יתברר שאין מקום לשאלה, וזאת עשה הרמב"ם עצמו בשתי ההלכות בתחילת הפרק. וזה לשונו (בהלכה א'): "כל אחד ואחד מבני האדם, יש לו זכויות ועוונות. מי שזכויותיו יתירות על עוונותיו — צדיק, ומי שעוונותיו יתירות על זכויותיו — רשע, מחצה למחצה — בינוני". ובהלכה ב' הוא כותב: "ושיקול זה אינו לפי מנין הזכויות והעוונות, אלא לפי גדלם. יש זכות שהיא כנגד כמה עוונות, שנאמר (מלכים א, יד, יג): 'ען נמצא בו דבר טוב, ויש עון שהוא כנגד כמה זכויות, שנאמר (קהלת ט, יח): 'וחוטא אחד יאבד טובה הרבה'. ואין שוקלים אלא בדעתו של אל דעות, והוא היודע היאך עורכים הזכויות כנגד העוונות".

מה טעם נקבע אחד בתשרי כיום הדין?

בתפילת מוסף של ראש השנה אנו אומרים: "זה היום תחילת מעשיך, זכרון ליום ראשון — כי חוק לישראל הוא משפט לאלקי יעקב. ועל המדינות בו יאמר: איזו לחרב, ואיזו לשלום, איזו לרעב, ואיזו לשובע, ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמוות".

תפילה זו יסד רב (ראש וראשון לאמוראי בבל), כפי שמובא בירושלמי ראש השנה א, ג. לפי דבריו יוצא, שראש השנה נקבע באחד בתשרי כזכרון ליום שבו נברא העולם, כדעת רבי אליעזר. וכן אומר הבבלי: כמאן מצליגן האידנא 'זה היום תחילת מעשיך זכרון ליום ראשון? כמאן? כרבי אליעזר, דאמר: בתשרי נברא העולם (ר"ה כז, ע"א). אבל עדיין אין זה מסביר מדוע נקבע אחד בתשרי כיום הדין? מה קשר בין תאריך בריאת העולם ליום הדין?? חשובה לשאלה אנו מוצאים במדרש (ויקרא רבה פרשה כט). המדרש פותח בפסוק 'בחודש השביעי באחד לחודש' וממשיך: "הדא הוא דכתיב (תהלים קיט, פט): 'לעולם ה' דברך נצח בשמים, וההמשך "... כוננת ארץ והעמוד; למשפטיך עמדו היום, כי הכל עבדיך": המדרש מביא את תפילת המוסף של רב והוא מוסיף: "נמצאת אתה דורש: ביום ראש השנה בשעה ראשונה עלה במחשבה (לברוא את אדם הראשון) ... בששית עשאו גולם,

בשביעית נפתח בו נשמה, בשמינית הכניסו לגן, בתשיעית נצטווה, בעשירית עבר, באחת עשרה נידון, בשתים עשרה יצא בדימוס (פטור). אמר הקדוש ברוך-הוא לאדם: זה סימן לבניך: כשם שעמדת לפני בדין היום הזה ויצאת בדימוס, כך עתידין בניך לעמוד לפני בדין ביום הזה, ויוצאין לפני בדימוס. אימתי? בחודש השביעי באחד לחודש."

מדרש זה מעתיק את ראש השנה כיום הדין ליום שבו נברא אדם הראשון ובו ביום חטא והועמד לדין. לפי זה החטא ודינו נבראו יחד עם האדם, והם חלק אינטגרלי של הבריאה, ומכיוון שאדם הראשון נברא באחד בתשרי ובו ביום עמד לדין — נקבע יום זה ליום הדין לכל הדורות.

קול שופר

בתורה שבעל-פה ובתודעת העם קנה לו ראש השנה מקום מיוחד כיום הדין, אבל בתורה אינו אלא יום תדועה, והמיוחד אותו מכל המועדות הוא קול השופר. ונשאלת השאלה: מה הקשר בין תקיעת השופר ליום הדין?!

הרי שתי תשובות באותו מדדש (תנחומא, סוף פרשת וירא) השונות זו מזו: "ויאמר בי נשבעתי נאום ה'" — אמר לו (אברהם): אתה נשבעת ואני נשבעתי שלא ארד מן המזבח עד שאומר כל מה שאני צריך. אמר לו: אמור! אמר לו אברהם: לא כך אמרת לי ספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם כה יהיה זרעך? אמר לו: הן, אמר לו: ממי? אמר לו: מיצחק. אמר לו: כשם שהיה בלבי מה להשיבך ולומר לך: אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע, עכשיו אתה אומר לי 'זהעלהו שם לעולה' וכבשתי את יצרי ולא השבתוך — כך כשיהיו בניו של יצחק חוטאין ונכנסין לצרה, תהא נזכר להן עקידתו של יצחק ותיחשב לפניך כאילו אפרו צבור על גבי המזבח ותסלח להן ותפדם מצרתן. אמר לו הקדוש-ברוך-הוא: אתה אמרת את שלך ואומר אני את שלי. עתידין בניו של יצחק לחטוא לפני ואני דן אותם. בראש השנה. אלא אם מבקשין שאחפש להן זכות, ואזכור להן עקידת יצחק, יהיו תוקעין לפני בשופר של זה. אמר לו: ומה הוא השופר? אמר לו: חזור לאתרויך! מיד ישיא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו."

זכות אבות

מדרש זה קושר את קול השופר עם עקידת יצחק. עניינו של השופר הוא, שהוא מזכיר זכות אבות, ועל-ידי כך הוא מעורר רחמי ה' על בניהם. וכן פתח (ויקרא רבה כט, ו) רבי לוי בשם רבי המא ברבי חנינא: "משל לבן מלכים שהיה לו דין בפני אביו... כך אמר הקדוש-ברוך-הוא לישראל: בני, אם אתם מבקשים לזכות לפני בדין ביום הזה, תהיו מזכירים זכות אבות,

ואתם זוכים לפני בדין". באחד לחודש... זכרון תרועה, מקרא קודש. באחד — זה אברהם, שנאמר (יחזקאל לג, כד): 'אחד היה אברהם'; זכרון תרועה — זה יצחק, שנאמר (בראשית כב, יג): 'וירא והגה איל'; מקרא קודש — זה יעקב, שנאמר (ישעיה מז, יב): 'שמע אלי יעקב וישראל מקוראי'. ואימתי תהיו מזכירים זכות אבות, ואתם זוכים לפני בדין? בחודש השביעי".

זכות עצמו

לעומת דעה זו מביא המדרש דעה אחרת, אשר לפיה תפקידו של השופר הוא לזעזע את האדם, לעורר אותו לחזור בתשובה, ולזכות בדין בכוחותיו הוא. וזה לשון המדרש (תנחומא וישלח ב'): "וזה נתן קולו לפני חילו... כי גדול יום ה' וגורא מאוד ומי יכילנו. וגם עתה נאום ה' שובו עדי בכל לבבכם (יואל ב, יא—יב) — וה' נתן קולו — זה ראש השנה, שבו תקיעת שופר; לפני חילו — אלו ישראל, שהן מוזעזעין וחרדין מקול השופר וחזורין בתשובה כדי לזכות בדין ביום הכיפורים; כי גדול יום ה' וגורא מאוד ומי יכילנו — זה יום הכיפורים, שבו ספרי חיים וספרי מתים נחתמים".

וכן פתח רבי ברכיה בפרשת ראש השנה (ויקרא רבה פרשת כס, ה): "תקעו בחודש שופר" — בחודש זה תחדשו מעשיכם, בשופר — בחודש הזה שפרו מעשיכם. אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: אם שפרתם מעשיכם, הריני נעשה לכם כשופר הזה: מה שופר זה מכניס בזו ומוציא בזו, כך אני עומד מכסא הדין ויושב על כסא רחמים, והופך לכם מידת הדין למידת הרחמים. אימתי? בחודש השביעי".

משמעות זו של השופר, שבא לעורר את האדם לשפר מעשיו, כדי שיוכה בכוחות עצמו, עדיפה מזו של זכות אבות, והיא נתקבלה על-ידי הרמב"ם, שכן הוא כותב (הלכות תשובה ג, ד): "אף-על-פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו, כלומר: עורו ישנים משנתכם, ונרדמים הקיצו מתרדמתכם, וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה, וזכרו בוראכם, אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם בהבל וריק אשר לא יועיל ולא יציל — הביטו לנפשותיכם והיטיבו דרכיכם ומעלליכם...".

תשובה, תפילה וצדקה

קול השופר, המחריד את האדם משלוותו ומעורר אותו לחזור בתשובה, הוא המוטיב המרכזי בתפילת ראש השנה ובמיוחד בתפילת מוסף, המגיעה לשיאה בפיוט "ונתנה תוקף" וברשימה מפורסת של מיתות משונות, הצפויות לאדם במשך השנה, ואחריהן הכרזה בקול רם של כל קהל המתפללים: "ותשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה". זהו מאמרו של רבי לעזר בירושלמי

(תענית ב, א): "ש"ש דברים מבטלין את הגזירה קשה, ואלו הן: חפילה וצדקה ותשובה". ונשאלת שאלה עתיקה: כיצד יכולה תשובה לכפר על החטא ולהעביר את רוע הגזירה? הלא את מעשה החטא שנעשה אין להשיב, ומה תועיל התשובה?!

בבעיה זו דגו כבר הקדמונים שהעמיקו לחקור בה, ואת מסקנתם ניסחו כך: "על כן יורה חטאים בדרך" (תהלים כה, ח) — שמורה דרך תשובה. שאלו לחכמה: חוטא מהו עונשו? אמרה להם: חטאים תדרף דעה. שאלו לנבואה: חוטא מהו עונשו? אמרה להם: הנפש החוטאת היא תמות. שאלו לתורה: חוטא מהו עונשו? אמרה להם: יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקדוש-ברוך-הוא: חוטא מהו עונשו? אמר להם: יעשה תשובה ויתכפר לו, זהו שנאמר: על כן יורה חטאים בדרך — יורה לחטאים דרך לעשות תשובה" (ירושלמי מכות ב, ו; ילקוט שמעוני תהלים כה).

מכל הבחינות — מבחינה הגיונית, משפטית ומוסרית — החטא ועונשו כרוכים זה בזה, ואין חטא בלי עונש. החטא גופו מעניש את החוטא, ודרך אחריו, גזול מנחתו ומביא עליו כליון. החוטא השקוע בטומאת החטא המטמטם את הלב, אינו מסוגל בדרך הטבע להיחלץ בכוחות עצמו מהבוכו ולמצוא את הדרך לשוב למוטב. התשובה היא מעשה חסד של הקדוש-ברוך-הוא, שמראה לחוטא את הדרך לתשובה ומושיט לו יד העזרת לו להשתחרר מכבלי החטא. "אתה נותן יד לפושעים וימינך פשוטה לקבל שבים". ועדיין השאלה במקומה עומדת: כיצד מסוגלת התשובה למחוק את העבר ולטהר את החוטא ולעשות את מעשה החטא כאילו לא נעשה? ! את הפתרון אנו מוצאים בדברי חז"ל (ויקרא רבה, פרשה ל).

בריה חדשה

"פנה אל תפילת הערער ולא בזה את תפילתם. תכתב זאת לדור אחרון, ועם נברא יהלל יי"ה" תכתב זאת לדור אחרון' — מכאן שהקב"ה מקבל השבים. יעם נברא יהלל יי"ה" — שהקדוש-ברוך-הוא בורא אותן בריה חדשה". וביתר דיוק בירושלמי (ראש השנה ד, ח): "בכל הקרבנות כתיב 'והקרבתי', וכאן (במוסף של ראש השנה) כתיב 'ועשיתם' — אמר הקדוש-ברוך-הוא: מכיון שנכנסתם לדין לפני בראש השנה ויצאתם בשלום, מעלה אני עליכם, כאילו נבראתם בריה חדשה". כאן טמון סוד המיטמורפוזה של בעל תשובה, שה"אני" הקודם שבו מת ועבר מן העולם ובמקומו קם אדם אחר, נבראה בריה חדשה. אמנם הידיים והרגליים ויתר האיברים נשארו כמו שהיו, אבל הנפש המפעילה את האיברים האלה והמדריכה אותם היא אחרת. וכך מתאר הרמב"ם את בעל התשובה (הלכות תשובה פרק שני, הלכות ב,

(ד): "ומה היא התשובה? הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד... וכן יתנחם על שעבר... ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם... מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כוחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנה שמו, כלומר אני אחר, ואיני אותו האיש שעשה אותם המעשים...".

לפי הגדרה זו של הרמב"ם כוללת התשובה השלימה והמקיפה גם תשובה במובנה המצומצם, לעזוב את החטא ולהתרחק ממנו, וגם תפילה וצדקה, שבכוח כולן לקרוע גוד דינו של אדם.

כוחה של תשובה

על כוחה של תשובה מעיד ר' יוחנן, שאמר (ראש השנה יז, ע"ב): "גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם" (מקרעת — בנין פיעל, קריעה לפיסות קטנטנות). וריש לקיש תלמידו וחברו מרחיק לכת עוד יותר ואומר: "גדולה תשובה שדוזנות געשות לו כזכויות" (יומא פז, ע"ב).

עד היכן מגיע כוחה של תשובה יעיד מה שמסופר במסכת עבודה זרה יז, ע"א, על אליעזר בן דורדיא החוטא הגדול, אשר הלך וישב בין שני הרים וגבעות... הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו. יצאה בת קול ואמרה: רבי אליעזר בן דורדיא מזומן לחיי עולם הבא. בכה רבי ואמר: יש קונה עולמו בכמה שנים ויש קונה עולמו בשעה אחת. ואמר רבי: לא דיים לבעלי תשובה שמקבלים אותם, אלא שקוראים אותם רבי".

כוחה של תפילה

על כוחה של תפילה מעיד המשורר בספר תהלים במקומות רבים, כגון (נה, יז): "אני אל אלהים אקרא וה' ישיעני" או (קז, יט): "ויזעקו על ה' בצר להם ממצוקותיהם וישעים" ומפי הקדוש-ברוך-הוא אנו שומעים, שכוחה גדול מכל הקרבנות, שכן אמר לישראל: "הו זהירים בתפילה, שאין מידה אחרת יפה הימנה, והיא גדולה מכל הקרבנות... ואפילו אין אדם כדאי ליענות בתפילתו ולעשות חסד עמו, כיוון שמתפלל ומרבה בתחנונים, אני עושה חסד עמו... " (תנחומא וירא, א).

כוחה של צדקה

על כוחה של צדקה להציל ממות מסופר רבות בדברי חז"ל, והרי דוגמה אחת: "אמרו עליו על בנימין הצדיק, שהיה ממונה על קופה של צדקה. פעם אחת באה אשה לפניו בשני בצורת. אמרה לו: רבי, פרנסני! אמר לה: העבודה,

שאינ בקופה של צדקה כלום. אמרה לו: רבי, אם אין אתה מפרנסני, הרי אשה ושבעה בנים מתים! עמד ופירנסה משלו. לימים חלה ונטה למות. אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש-ברוך-הוא: רבונו של עולם, אתה אמרת: כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ובנימין הצדיק, שהחיה אשה ושבעה בניה, ימות בשנים מועטות הללו?! מיד קרעו לו גזר דינו. שנו: הוסיפו לו עשרים ושתיים שנה על שנותיו" (בבא בתרא יא, ע"א).

יום הכיפורים

מסע התשובה, המתחיל בראש השנה והולך ומתגבר במשך עשרת ימי התשובה, מגיע לשיאו ביום שעליו אמרו חז"ל (תנחומא וישלח ב'): "כי גדול יום ה' ונורא מאוד ומי יכילנו (יואל ב, יא), זה יום הכיפורים, שבו ספרי חיים וספרי מתים נחתמים".

את מהותו של יום זה מגדירה התורה בכתוב (ויקרא טז, ל): "כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו". יום זה אחד ומיוחד הוא ואין דומה לו בכל ימות השנה, שכן עצם היום מחונן בכוח לטהר ולכפר. וזה לשון הספרא: "ומנין שאף-על-פי שאין קרבנות ואין שעיר היום מכפר? תלמוד לומר: 'כי ביום הזה יכפר'". וכן דעתו אף לגבי הצום, שאפילו לא צם — עצם יום הכיפורים מכפר, שכן כתוב בתורה (ויקרא כג, כז—כח): "אך בעשור לחודש השביעי הזה יום הכפורים הוא, מקרא קודש יהיה לכם, ועניתם את גפשותיכם... כי יום כפורים הוא לכפר עליכם לפני ה' אלהיכם". משמע שיום כיפורים הוא, על כן חייבים לצום ומביאים קרבנות, אלא להיפך: משום שיום כיפורים הוא, על כן חייבים לצום ולהקריב קרבנות. מכן דעת הספרא: "'יום הכפורים הוא ועניתם את גפשותיכם וכל מלאכה לא תעשו כי יום כיפורים'... — שיכול אין לי יום הכיפורים מכפר, אלא אם כן עשאו מקרא קודש ונתענה ולא עשה בו מלאכה. ומנין אפילו שלא עשאו מקרא קודש, ולא נתענה בו, ועשה בו מלאכה, שהיום מכפר? תלמוד לומר: 'יום הכפורים הוא'. שיכול אין יום הכיפורים מכפר אלא עם הקרבנות ועם השעירים. ומנין אף-על-פי שלא בקרבנות ושלא בשעיר היום מכפר? תלמוד לומר: 'יום הכפורים הוא'. יכול לכפר על השבים ועל שאינם שבים? ... תלמוד לומר 'אך' — הא אינו מכפר אלא על השבים".

ביום זה אפילו השטן, המקטרג על אדם בכל עת ובכל שעה, חסר אוניס הוא, ואין לו רשות לקטרג. זה נאמר בשם אליהו הנביא (יומא כ, ע"א), ורמי בר חמא מוסיף סימן ואומר: "השטן — בגימטריה שלש מאות וששים וארבעה, כמנין ימות השנה חסר אחד: כל ימות השנה יש לו רשות להשטין — ביום הכיפורים אין לו רשות להשטין".

למה נקבע יום עשרה בתשרי ליום סליחה וכפרה?

על שאלה זו עונה רבי יהודה בר שלום (תנחומא כי תשא לא): "... וישכם משה בבוקר ויעל' — עשה שם אלול כולו ועשרה מתשרי וירד בעשור. והיו ישראל שרויים בתפילה ובתענית (בגלל חטא העגל), ובו ביום נאמר לו למשה 'סלחתי כדבריד', וקבעו הקדוש-ברוך-הוא יום סליחה ומחילה לדורות שנאמר: 'כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר'".

יום זה תכליתו להסיר מן האדם מישראל את הוזהמה שדבקה בו כל ימות השנה ולהשלים בינו ולבין אביו שבשמים. מכאן שמחה רבה לא רק לאדם בלבד, אלא אף להקדוש-ברוך-הוא, המשתף בשמחתו את הבריאה כולה. וכן אמרו (תנא דבי אליהו דבא, פרק א): "'ימים יוצרו ולא אחד בהם' (תהלים קלט, טז) — זה יום הכיפורים לישראל. לפי שהיתה שמחה גדולה לפני הקדוש-ברוך-הוא, שנתנו באהבה רבה לישראל. משלו משל למה הדבר דומה? למלך בשר ודם, שהיו עבדיו ובני ביתו מוציאים את הזבלים... וכשהמלך יוצא ורואה את הזבלים הוא שמח שמחה גדולה. לכך נדמה יום הכיפורים, שנתנו הקדוש-ברוך-הוא באהבה רבה ובשמחה... ולא זו בלבד, אלא בשעה שהוא מוחל לעוונותיהם של ישראל אין מתעצב בלבו, אלא שמח שמחה גדולה".

על השמחה הגדולה ביום הכיפורים, שהקיפה את העם כולו, מעיד מאמרו של רבן שמעון בן גמליאל במשנה, (סוף תענית) שאמר: "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכיפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולים, שלא לבייש את מי שאין לו". שמחה זו נובעת מהתפייסות אדם עם קונו, הגותגת שלוהה ומנוחה לגפש השסועה והקרועה, לאחר שטוהרה מזוהמת החטא המרחיק את האדם ממקור מחצבתו.

וורקתי עליכם מים טהורים

טבילה זו, פעם בשנה, במעיין הטהרה של יום הכיפורים, חיונית היא לאדם, שכן החטא הוא בעצם טבעו של בשר ודם, ככתוב: "וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום" (בראשית ו, ה) ולולא היום הקדוש הזה, המציל אותו ממערבולת הטומאה ומביא פדות וגאולה לנפשו, היה אדם נתק בתוך הרפש והבוץ של החטא. וכן אמרו (פרקי דרבי אליעזר פרק מ"ו): "ואילולי יום הכיפורים לא היה העולם עומד, שיום הכיפורים מכפר בעולם הזה ובעולם הבא, ואפילו כל מועדים עוברים, יום הכיפורים אינו עובר".